

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного
управління та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності
та публічного управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ОСТАПЧУК Любов Миколаївна
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 351:354.35
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СФЕРІ
КУЛЬТУРИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

Л. М. Остапчук

(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
Довженко Валентина Анатоліївна
(прізвище, ім'я, по батькові)

К.е.н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Житомир – 2020

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління _____

за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № __ від «__» грудня 2020 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор _____ (науковий ступінь, вчене звання) Якобчук В.П. (підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

«__» _____ 20__ р.

Результат захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти _____ захистив (ла)
(прізвище, ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Пугачова Н.С.
(прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Остапчук Л.М. Особливості державної політики України в сфері культури: сучасний стан та перспективи розвитку. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 281 – «Публічне управління та адміністрування» – Поліський національний університет, Житомир, 2020.

Досліджено аспекти державного управління сферою культури, місце і роль галузі у функціонуванні держави, система фінансування культури в Україні. Проаналізовано інструменти забезпечення громадян в Україні культурними благами, кількісний показник та особливості функціонування закладів культури. Запропоновано напрямки взаємодії держави та суспільства щодо підвищення ефективності розвитку культурно мистецької сфери.

Ключові слова: культурні блага, заклади культури, державне управління, культурна політика, культурно – освітня діяльність, базова мережа закладів культури, створення культурного простору.

SUMMARY

Ostapchuk L.M. Features of the state policy of Ukraine in the field of culture: current state and prospects of development. – Manuscript

Qualification work for the master's degree in the specialty 281 – "Public administration and administration" Polissya National University, Zhytomyr, 2020.

Aspects of state management in the field of culture, the place and role of the industry in the functioning of the state, the system of financing culture in Ukraine are considered. The tools of providing citizens in Ukraine with cultural goods, quantitative indicator and peculiarities of functioning of cultural institutions are analyzed. The directions of interaction of the state and society concerning increase of efficiency of development of cultural and art space are offered.

Key words: cultural goods, cultural institutions, state management, cultural policy, cultural and educational activities, basic network of cultural institutions, creation of cultural space.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ.....	9
1.1.Суть культурної політики	9
1.2.Законодавче регулювання процесів у сфері культури	11
Висновки до розділу 1	18
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА І АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ	19
2.1. Аналіз сфери культури на місцевому рівні та стан її фінансування	19
2.2. Використання системи підтримки культурних проектів та інновації в українській культурі	26
Висновки до розділу 2.....	30
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СФЕРИ КУЛЬТУРИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ	32
Висновки до розділу 3	37
ВИСНОВКИ.....	38
Список використаних джерел	40
ДОДАТКИ.....	45

ВСТУП

Досвід Європейських держав переконливо засвідчує, що ті держави, які в свій час в кризових умовах свого розвитку проводили послідовну, зважену політику у галузі культури, з найменшими витратами, в короткі терміни досягали успіхів у проведенні політичних, економічних, соціальних реформ і досягали рівня високорозвинених країн. І навпаки, байдужим ставленням до національних традицій, нехтуванням надбаннями цілих поколінь у художньому, історичному, культурному просторі, наражає наше суспільство на відставання у розвитку від цивілізованого світу.

Сьогодні сфера культури в Україні перебуває у кризовому, занедбаному стані. Проблемою залишається забезпечення населення культурними благами та його доступу до культурно – мистецьких цінностей. Виникає потреба підвищення активності творчих спілок, громадських організацій, національно – культурних товариств у пошуку нових підходів до оновлення культурно – мистецького життя, відродження і пошуку нових форм і методів роботи та переосмислення державної політики у сфері культури.

Особливим і важливим в умовах становлення громадянського суспільства є співпраця між органами державної влади та громадськістю, їх взаємодія у сфері вирішення питань культурного розвитку, прагненням стати відкритим простором для спілкування, освіти і дозвілля. Щоб кожен користувач культурними благами відчув себе учасником живого, творчого процесу.

Україна, як найбільша за площею європейська держава, на думку експертів ради Європи, має продовжувати перебудову суспільства, модернізуватися і зосередитися на головних питаннях культурної політики, та культури зокрема.

Об'єкт дослідження – процеси формування культурної політики як стратегічного ресурсу модернізації держави.

Предмет дослідження – управління ресурсами культурних індустрій з метою збільшення їх вкладу у виробництво валового внутрішнього продукту (ВВП), суб'єкти культурної діяльності, форми і методи надання культурних послуг.

Метою дослідження є обґрунтування основних напрямів розвитку культурної політики як стратегічного ресурсу модернізації державита заходів з використання потенціалу креативних індустрій. Важливість вивчення індикаторів впливу культури на економічний розвиток.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати реформування культурних політик, стратегічних документів державної культурної політики та міжнародно-правових документів про культуру.

2. Дослідити системи управління закладами культури, впровадження стратегічного планування діяльності культурних установ та організацій, залежності сталого розвитку від соціокультурних особливостей.

3. Охарактеризувати існуючу систему фінансового забезпечення культурної сфери.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові і спеціальні методи наукових досліджень. У роботі, зокрема, використано: історичний та логічний методи – для дослідження сучасних підходів до визначення сфери культури та її структури, виявлення проблем та підходів до їх розв'язання; абстрактно-логічний – у процесі теоретичного узагальнення й формулювання висновків; економіко-статистичний, порівняння – під час аналізу індикаторів впливу культури на економічний розвиток України; методи аналізу й синтезу – у процесі дослідження ресурсів політики у сфері культури для модернізації держави; абстрагування, аналогії – під час узагальнення світового досвіду.

Практичне значення отриманих результатів визначається тим, що наведені у роботі підходи, висновки та пропозиції спрямовані на підвищення результативності та ефективності державної політики у сфері культури і

можуть бути реалізовані на практиці.

Інформаційно-аналітичною базою дослідження стали дані Міністерства культури та інформаційної політики України і інших органів публічної влади, нормативно-правові акти вітчизняних і зарубіжних учених, статистична інформація та інтернет ресурси.

Апробація роботи: результати дослідження були опубліковані у тезах: «Екологічна складова соціального здоров'я в системі формування благополуччя суспільства» // Наукові читання 2020: [науково теоретичний збірник матеріалів доповідей науково – практичної конференції за результатами досліджень науково – педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та молодих вчених ННІ економіки та агробізнесу Поліського національного університету ПНУ 2020– С. 152 – 153], «Перспективи впровадження Європейських стандартів публічного адміністрування у сфері культури в умовах децентралізації» // Механізми управління розвитком територій [Збірник наукових праць. Житомир Поліський національний університет, 2020. 400 с. – С. 338 – 340]; «Бібліотеки – інформаційні, соціокультурні та комунікативні центри громад в умовах децентралізації» // Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю, 23 червня 2020 року. – Житомир : ЖНАЕУ, 2020. – 388 с. – С. 277-282.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Суть культурної політики

Вважається, що культурна політика як метод державного управління в Європі з'явилася за часів Французької революції наприкінці 18 століття. Проте перше визначення цього терміну було зроблене в 1967 році в Монако на круглому столі ЮНЕСКО у доповіді «Політика у сфері культури – попередні міркування». Під цим визначенням розумілося «комплекс операційних принципів, адміністративних і фінансових видів діяльності та процедур, які забезпечують основу дій держави у сфері культури [10].

Отже культурна політика – це публічний політичний процес, який відображає головні цінності та принципи культурного життя на місцевому, національному міждержавному рівнях;

- визначає вплив культури на організацію та процес відтворення дозвілля громадян;
- визначає місце і роль видів мистецтва (візуального - архітектури, образотворчого, кінематографу; виконавського – музика, танок, театр, цирк, спів; художньої літератури та поезії; теле – радіомовлення), в залежності від стратегії культурного процесу;
- встановлює засади регулювання суспільних відносин історико – культурної спадщини (всі типи пам'яток історії та культури).

Характерні особливості в сфері культури та культурної політики України у аналітичному звіті 2012 року визначають Т.Санделл, Л.Глоор, Т.Білецька, розкриваючи відсутність ініціатив на місцевих рівнях, політизацію мовного питання, незалученням бізнесових структур до розвитку культури та культурно - мистецького потенціалу[11]. Порівнюючи сьогодення і восьмирічну давнину, можна побачити, що все ж в Україні подолали деякі

виклики, які були характерні на той час. Це створення Українського культурного фонду, Українського інституту книги, а реформа децентралізації створила передумови для розвитку місцевих ініціатив національного та міжнародного рівнів.

У звіті експертів ради Європи зазначено, процес децентралізації в Україні дає можливість переглянути існуючі управлінські методи і структури для оптимізації надання культурних послуг, які спрямовують на підвищення рівня доступу до цифрових технологій, доступу до знань, до збереження пам'яткоохоронної роботи, підтримки народних художніх ремесел.

Реформа децентралізації, на думку фахівців ради Європи повинна мати наступні цілі:

- здійснення Мінкультури координуючої, контролюючої та моніторингової функції з «баченням» пріоритетів культурної політики;
- прийняття цілої низки реформ спрямованих на перетворення місцевих культурних центрів, які здатні надавати необхідні культурні блага;
- залучення приватних бізнес інвестицій та ініціатив;
- надання високоякісних публічних послуг;
- виконання роботи з кращої комунікації по втіленню культурних інвестицій, що є рушійною силою для економічних та соціальних трансформацій;
- ефективність у наданні культурних послуг;
- оптимізація культурних ресурсів для економічного та соціального розвитку (туризм, залучення інвестицій);
- надання високоякісних та змістовних публічних послуг.

Необхідне чітке та потужне ачення розвитку галузі та надання культурних послуг. Це надасть нам зрозуміти, що має досягти децентралізація. Які повноваження мають бути передані на місцевий рівень з

наданням культурних послуг, інвестуванням в культуру та збереженням культурної спадщини.

Криза з комунікацією в культурі є відображенням кризи комунікації та браком загальної довіри в українському суспільстві. У культурному секторі це відображається у конкуренції за ресурси, яка виснажує громадський сектор, кризі ідей у державному секторі, який монополізує ресурси бюджетної сфери, закритості середовищ, нерозумінні потреб і очікувань сторін. У публічній сфері наслідком закритості стає те, що культура страждає на провінційність і потребує нових активних та яскравих проєктів. Недостатній акцент на якості культурних проєктів, схильність до спрощення трактування суспільних та культурних процесів, брак взаємодії та порозуміння між різними середовищами, уникання відповідальності та пошуку консенсусу у складних питаннях, закритість та маргіналізація окремих груп, нетерпимість, відсутність адекватного сприйняття критики - усі ці недоліки потрібно долати на шляху до розвитку відповідальної креативної спільноти, та якісного процесу організації дозвілля громадян.

1.2. Законодавче регулювання процесів у сфері культури

Найвищим законодавчим актом, який регулює процеси надання та споживання культурних благ в Україні є Конституція України. Норми Конституції України гарантують задоволення «...національно-культурних і мовних потреб українців...», сприяння «...консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, розвитку етнічної, культурної, мовної, релігійної самобутності всіх національних меншин і корінних народів України...», «... збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність» [22]

Одним із перших спеціальних законодавчих актів, в якому питання гуманітарного розвитку були поставлені в основу політики держави, стали ОСНОВИ законодавства України про культуру № 2117-ХІІ від 14 лютого

1992 року [1]. Відповідно до ст. 2 Закону основними принципами культурної політики в Україні, серед іншого, було визнано високі моральні засади у суспільному житті, утвердження гуманістичних ідей, орієнтація на національні та загальнолюдські цінності

Враховуючи складне економічне становище організацій та установ культурної сфери, що не давало змоги забезпечити й гарантувати права громадян на культурний розвиток, держава згідно з частиною третьою ст. 23 Основ законодавства України про культуру взяла на себе зобов'язання асигнувати на розвиток культури кошти в розмірі не менше восьми відсотків від національного доходу України.

Основами законодавства України про культуру було запроваджено поняття «культурні цінності», до яких віднесено духовної і матеріальної культури та цінності, що мають історичне значення для формування національної самосвідомості українців. Такі об'єкти повинні вноситися до Державного реєстру національного культурного надбання відповідно до частини першої ст. 14 Закону та постанови Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 р. № 466 [2]. Однак, як справедливо зауважує І. М. Мищак, Державний реєстр національного культурного надбання не сформований і сьогодні. Законом України «Про охорону культурної спадщини», який ухвалено 8 червня 2000 року, зокрема відповідно до ст.13 цього закону, Мінкультури почало формування Державного реєстру нерухомих пам'яток України, тим самим створивши правову колізію [3, с. 21].

Окремої уваги законодавців заслуговує вітчизняне кіновиробництво. Практичний занепад українського кіно, яке в ХХ ст. заслужено отримало світове визнання, поставив на порядок денний відсутність цілеспрямованої державної політики у цьому напрямку. Значною мірою завдяки зусиллям громадськості та небайдужих політиків було розроблено й ухвалено Закон України «Про кінематографію» від 13 січня 1998 р. [7].

Подальший розвиток законодавства у сфері культури пов'язаний з ухваленням інших спеціальних законів. Одними з перших таких законів

стали Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 року.[4] Відповідно до ст 28 цього закону, встановлено вимоги до програмної концепції мовлення, Законом визначено характеристики аудіовізуального продукту, який може транслюватися. Складовими програми мають бути передачі, які мають інформаційно-аналітичну, публіцистичну, культурно-мистецьку, науково-просвітницьку, розважальну, музичну та освітню тематики. Стаття 6 цього Закону визначає недопустимий зміст меседжів, які можуть транслюватися за допомогою телерадіоорганізацій, зокрема мова йде про державну таємницю, насильство, розпалювання національної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті. Цим Законом врегульована видача ліцензій для розповсюдження аудіовізуальних продуктів [23]. Цей Закон безпосередньо стосується процесу споживання культурного блага - аудіовізуальний продукт. Важливо те, що аудіовізуальний продукт є найдоступнішим для споживача, що призводить до використання його з маніпулятивними цілями. Який же метод впливу на цю проблему з боку держави? Найпоширенішим вважається анулювання виданих ліцензій телерадіоорганізаціям у разі порушення норм Закону, проте на практиці до таких дій не призводять навіть резонансі випадки. Не врегульованою залишається ситуація щодо демонстрування кінопродуктів для громадян, які проживають у громадах, де відсутні кінотеатри. Якщо здійснювати демонстрування кінопродуктів можна у приміщеннях клубних закладів, попередньо облаштованих для показу аудіовізуальної продукції, то питання рентабельності придбання авторських прав на демонстрування кінопродуктів для невеликої кількості споживачів (у малих територіальних громадах) не вирішується ініціативою «знизу» [24].

Одним із пріоритетних став Закон України «Про національний архівний фонд та архівні установи» від 24 грудня 1993 року [5], який передусім передбачає формування, облік, зберігання і використання Національного архівного фонду, до складу якого входять архівні документи, які є надбанням української нації, і є нормою споживання культурного блага.

Відповідно до частини першої ст. 8 Закону документи Національного архівного фонду можуть перебувати у будь якій формі власності. Особливо варто відзначити норми частини першої ст. 41 Закону згідно з якими заборонено вивезення з території України документів Національного архівного фонду, окрім випадків їх тимчасового експонування або реставрації. Разом із тим складна економічна ситуація в державі нерідко призводить до того, що ці норми не виконуються або виконуються не повною мірою, що, у свою чергу, призводить до псування чи навіть знищення документів Національного архівного фонду.

Із середини 90-х років минулого століття посилилося законодавче регулювання окремих напрямків культури. Так, 27 січня 1995 р. було ухвалено Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [11], який надав державні гарантії підтримки бібліотечної справи та її розвитку шляхом забезпечення фінансування бібліотек, пільгової податкової, кредитної та цінової політики. Враховуючи масові випадки закриття бібліотек та приватизації їхніх приміщень, згідно з частиною другою ст. 27 Закону було заборонено переміщення бібліотек без надання рівноцінного упорядкованого приміщення для обслуговування користувачів, їм було передано у безстрокове користування відповідно до земельного законодавства земельні ділянки. Значно покращилося й матеріальне та соціальне забезпечення бібліотечних працівників, що дало змогу зменшити відтік кваліфікованих кадрів та налагодити повноцінну роботу бібліотек. Виходячи з цієї інформації, можна зробити висновки про те, що бібліотеки на безоплатній основі надають послуги, що стосуються лише бібліотечних фондів. В умовах тенденцій до повного оцифрування бібліотечних фондів (за винятком специфічних випадків), такий перелік прав користувачів не є релевантним до їх потреб, адже доступ до бібліотечних фондів може бути забезпечений онлайн – у таких умовах фінансування мережі бібліотек з відповідним набором послуг видається не раціональним. Підвищення попиту на користування послугами бібліотек може відбутися за умови розширення

переліку послуг, які можуть отримати громадяни внаслідок здійснення своєї діяльності бібліотеками.

У свою чергу, Законом України від 29 червня 1995 року «Про музеї і музейну справу» [12] було врегульовано суспільні відносини у сфері музейної справи. З метою уникнення випадків передачі музейних предметів у приватну власність Законом України № 5461-VI від 16.10.2012 р. Закон України «Про музеї та музейну справу» було доповнено положеннями статті 15-2, згідно з якими музейні предмети не підлягають Ще одна принципова зміна, внесена до цієї ж статті Законом України № 5461-VI від 16.10.2012 р., надала державі переважне право на придбання музейних предметів. Завдяки цьому держава отримала можливість сконцентрувати цінні пам'ятки Музейного фонду та запобігти їх розпорошенню по приватних колекціях.

Законом України «Про музеї та музейну справу» питання споживання культурних благ окреслюється через основні напрями діяльності музеїв: - науково – дослідну, культурно – освітню, експозиційну, фондову, видавничу пам'яткоохоронну роботу. [27]. Загальновідомо, що музеї є місцем представлення продуктів візуального мистецтва. На нашу думку, наразі попит на відвідування музеїв залежить як від нових підходів до експозиціонування, так і супутніх послуг, які можуть надаватися споживачам музейних послуг у рекреаційних зонах на території музеїв. Загалом Закон унормовує всі процеси, які на практиці відбуваються у процесі споживання музейних послуг.

Конституційні гарантії та ухвалення низки спеціальних законів щодо регулювання тих чи інших проблемних аспектів культурницької діяльності дали змогу усунути ряд прогалин і недоліків правового забезпечення розвитку галузі в цілому. Разом із тим гостро постало питання узгодження законодавства та вироблення єдиної державної культурної політики. Відповідно до цієї Стратегії одним із напрямів реформ є осучаснення форм забезпечення культурними благами та формування попиту на сучасні культурні товари та послуги [31]. Як наслідок, було розроблено Концепцію

державної політики в галузі культури на 2005–2007 роки, затверджену Законом України №2460- IV від 3 березня 2005 року.

Реалізація зазначених напрямів культурної політики виявила ряд прогалин і колізій законодавчого забезпечення культурної сфери в цілому. Стало зрозуміло, що багато норм Основ законодавства України про культуру від 14 лютого 1992 р. уже не відповідають потребам часу. У зв'язку з цим було розроблено й 14 грудня 2010 р. ухвалено Закон України «Про культуру» [17]. Саме Закон України «Про культуру» є фундаментом державного управління сферою культури в Україні, розкриває зміст основних прав і обов'язків у сфері культури, унормовує діяльність у сфері культури, фіксує базову мережу закладів культури, встановлює шляхи фінансування і забезпечення господарської діяльності закладів культури, визначає соціальні гарантії працівників у сфері культури, участь громадськості у розвитку культури, міжнародні культурні зв'язки та відповідальність за порушення законодавства про культуру [1]. Для аналізу законодавства, що регулює процес споживання культурних благ, необхідно виокремити конкретні нормативно-правові акти для розгляду. Критерієм для їх відбору є дотичність до одного з восьми секторів культури та мистецтв, які використовуються в світовій практиці та адаптовані Українським культурним фондом до національних особливостей [5].

За Законом держава взяла на себе зобов'язання забезпечити доступ громадян до культурних цінностей та культурних благ, гарантувати свободу творчості тощо. Фактично, йдеться про ті гарантії культурного розвитку і доступу до культурних цінностей, які визначені основними міжнародними угодами у сфері культури та гарантовані в більшості демократичних держав. Тобто, з ухваленням Закону України «Про культуру» норми національного законодавства було приведено у відповідність до міжнародних зобов'язань нашої держави. При цьому на законодавчому рівні було враховано й національні особливості та загрози для розвитку й збереження культурної спадщини. Передусім йдеться про загрозу приватизації об'єктів культури.

Щоб запобігти цьому явищу згідно з частиною третьою ст. 20 не підлягають приватизації архіви, об'єкти культури, мистецтва чи ін. культурної цінності.

Ухвалення Закону України «Про культуру» істотно покращило ситуацію в частині забезпечення прав громадян на доступ до культурних цінностей і задоволення культурних потреб національних меншин, збереження національної культурної спадщини тощо. Однак матеріальне становище установ і закладів культури продовжує залишатися досить важким. Крім того, практично повсюдно заклади культури та культурні об'єкти фінансуються у значно меншому розмірі, ніж це необхідно для їхньої повноцінної діяльності. Норми щодо захисту національних виробників культурного продукту не виконуються, а порушення відповідних норм часто залишається поза увагою державних органів.

Розглянувши профільні закони, необхідно розглянути стратегічні документи, що стосуються сфери культури, зокрема у частині споживання культурних благ в Україні. Відповідно до Указу Президента України від 12.01.2015 року «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» до 2020 року мала бути здійснена 27 реформа державної політики у сфері культури [30]. Для конкретизації намірів щодо реформування культурної політики в Україні у лютому 2016 році розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено «Довгострокову стратегію розвитку української культури – стратегії реформ». Відповідно до цієї Стратегії одним із напрямів реформ є осучаснення форм забезпечення культурними благами та формування попиту на сучасні культурні товари та послуги [31]. Наблизитися до виконання поставлених стратегічних цілей, виконавча влада змогла у січні 2019 року, прийнявши розпорядженням Кабінету Міністрів України «Концепцію реформування системи забезпечення населення культурними послугами» [32].

За роки незалежності Україна значною мірою реформувала законодавство у сфері культури, прагнучи наблизити його до міжнародних стандартів захисту прав людини, примноження та збереження культурної

ідентичності українців й інших народів, що проживають на території нашої держави. Міністерство культури України намагається заповнити відповідні правові прогалини шляхом ухвалення відомчих підзаконних актів, однак у міністерства немає чітких механізмів щодо забезпечення їх виконання. Таким чином, стан нормативно-правового регулювання процесів надання та споживання культурних благ в Україні сьогодні є незадовільним. 4 із 8 секторів культури та мистецтва не мають профільних законів (сектори аудіального мистецтва, моди 28 та дизайну, візуального мистецтва, культурних та креативних індустрій), а законодавчо затвердженні стандарти забезпечення культурними благами громадян України не відповідають актуальним потребам споживачів.

Висновки до розділу 1

Серед проблем, які наразі законодавчо не врегульовані та стосуються процесів надання та споживання культурних благ в Україні, є недоступність для громадян культурних благ у регіональному вимірі, не інвентаризованість культурної інфраструктури України та не закріпленість можливостей сучасних інформаційних технологій, як однієї з форм вияву культурного блага. Саме тому постає необхідність ухвалення Стратегії розвитку культури на рівні закону та затвердження загальнодержавної цільової програми розвитку культури на довгостроковий період.

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА І АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

2.1. Аналіз сфери культури на місцевому рівні та стан її фінансування

Розглянемо конкретний приклад діяльності закладів культури Ємільчинської громади та їх фінансування. На території Ємільчинської селищної ради функціонує 40 закладів культури, з них 22 сільських заклади культури та Ємільчинський Центральний будинок культури, що складає 60% від загальної кількості закладів; 11 сільських бібліотек та Ємільчинська центральна бібліотека, що складає 32%; комунальний заклад Ємільчинська музична школа; Ємільчинський народний краєзнавчий музей; централізована бухгалтерія відділу культури та туризму; керівництво і управління.

Рис. 2.1.

Мережа закладів культури Ємільчинської громади

Джерело: [звіт відділу культури Ємільчинської селищної ради за 2019 рік].

Дані заклади забезпечують культурно-просвітницьку діяльність в об'єднаній територіальній громаді, створюють культурні блага.

Між сферою економіки і сферою культури існує тісний взаємозв'язок. Історія доводить, що життєвий рівень будь-якої країни є прямим наслідком рівня освіченості суспільства. Не випадково Отто Бісмарк, рейхсканцлер німецької імперії в 1871 - 1890 роках, говорив: дайте мені дві - три тисячі гарних вчителів і я побудую нову державу. Тож сьогодні заклад культури неможливо уявити без професійного, відповідального, соціально-активного, творчого керівника. Та все ж варто відмітити, що якість і професійність працівника залежить від державної кадрової політики.

Проблеми, які на сьогодні виникають з фінансуванням галузі, породжують неукомплектованість закладів культури спеціалістами, розвивають неспроможність значної частини сільського населення дістатися закладу культури, а також сплатити ринкову вартість послуги, призводять до нереалізованості культурних прав людей, які проживають в сільській місцевості.

Підводячи підсумок сказаному, можна сформулювати наступні напрями вдосконалення кадрового забезпечення закладів культури: соціальна захищеність працівників культури; збереження кваліфікованих працівників через збільшення заробітної плати, та інших матеріальних стимулювань; розвиток соціальної інфраструктури села; створення єдиних освітніх комплексів, що включають у себе професійнотехнічне, середньоспеціальне, вищу, післядипломну освіту; інтеграція освітніх установ; формування системи моніторингу трудових ресурсів та підбору кадрів із залученням сучасних інформаційних технологій; підвищення престижу культурнопросвітницьких професій.

В зв'язку з неналежним фінансуванням галузі, зайнятість працівників знаходиться на низькому рівні.

Таблиця 2.1.

Зайнятість працівників закладів культури Ємільчинської селищної ради

Зайнятість працівників

Заклад	Всього працює	На повну ставку	На 0.75 ставки	На 0.5 ставки	На 0.25 ставки	
Всього	84	57 67%	9 11%	17 20%	1 1.2%	
Апарат відділу культури та централ. бухгалтерія	5	5				
Центральний будинок культури	10	8	2			
Сільські заклади культури	23	13	4	5	1	
Центральна бібліотека	12	10	2			
Сільські бібліотеки	11	2		9		
Музична школа	20	17	1	2		
Музей	3	2		1		

Джерело: [Звіт відділу культури та туризму за 2019 рік]

Аналіз результатів досліджень проведених у галузі культура Ємільчинської громади свідчить, що із 84 працівників, на повну тарифну ставку працює 57 спеціалістів, що становить 67%, 9 чоловік працює на 0,75 тарифної ставки, що становить 11%; 0,5 тарифної ставки отримує 17 працівників – 20% ;та один чоловік працює на 0,25 тарифної ставки,що складає 1,2%.

В основному фінансування галузі здійснюється на захищені статті:заробітну плату та енергоносії.

Таблиця 2.2.

**Використання коштів по закладах культури
Ємільчинської селищної ради за 2019 рік**

Джерело: [звіт відділу культури Ємільчинської селищної ради за 2019 рік]

По будинках культури та клубах кошти в сумі 2646793,55грн. використано слідуючим чином:

- Кошти загального фонду на загальну суму 2540176,79 грн. - 95%. використано на оплату праці та нарахування – 2218439,91грн.
- на оплату енергоносіїв- 242137,89грн.,що становить 0,09%
- на оплату товарів та послуг -79598,99грн.,що становить 0,03%
- Кошти спеціального фонду в сумі 63074,76грн. використано на оплату товарів та послуг.,що становить 0,02%
- Благодійні кошти в сумі 6622,00грн. використано на оплату товарів та послуг,що становить 0,003%
- Кошти субвенції в сумі 36920,00грн, що становить 0,014%, використано для придбання музичної апаратури в клуб с. Велика Глумча та опалювальної печі «Булерьян» в будинок культури с.Мокляки

Таблиця 2.3.

**Використання коштів по бібліотеках Ємільчинської селищної ради
за 2019 рік в сумі 1462373,38 грн**

Джерело:[звіт відділу культури Ємільчинської селищної ради за 2019рік]

По бібліотеках селищної ради, кошти в сумі 1462373,38грн. використано:

- Кошти загального фонду на загальну суму 1452251,78грн., що становить 0,99%, використано на оплату праці та нарахування 1384629,53грн.
- на оплату енергоносіїв- 33760,00 грн., що становить 0,02%
- на оплату товарів та послуг -33862,25грн., що становить 0,02%
- Кошти спецфонду в сумі 1805,80грн., що становить 0,001% використано на придбання бібтехніки.
- Кошти бюджету розвитку в сумі 8315,80грн., що становить 0,00057% використано на передплату періодичних видань.

На противагу українській моделі фінансування і розвитку культури, протягом останніх двадцяти років американська модель державного регулювання сфери культури не зазнала ґрунтовних змін, зокрема у частині фінансування спостерігалася стабільність – у середньому розмір виділених коштів з центрального бюджету становив 24 % від усіх видатків на культуру [44].

Загалом у Сполучних Штатах Америки станом на 2018 рік функціонувало близько 4500 місцевих мистецьких агенцій, із яких лише 30% є державними. 47% приватних агенцій визнані владою як офіційні реалізатори культурної політики в громаді, тобто саме на них покладається обов'язок забезпечувати громадян культурними благами [45].

Фінансування місцевих мистецьких агенцій на 84% складається з грантових коштів та пожертв. Вони у свою чергу надають субгранти іншим організаціям культурного спрямування або безпосередньо митцям з метою реалізації власних стратегічних завдань, зокрема задоволення культурних потреб та інтересів громадян. Мова йде про мистецьку освіту, культурно-мистецькі проекти розважального характеру, проекти націлені на розвиток аудиторій тощо [46, с. 55]. Відповідно, це зменшує витрати на утримання штату співробітників місцевих мистецьких агенцій, але одночасно не зменшує кількість культурних товарів та послуг, які продукуються в громаді.

Структура фінансування сфери культури у Франції складається з державного бюджету (11,9 %), місцевих бюджетів (10,8 %), коштів приватних домогосподарств (70 %) та спонсорства (7,3 %) [47, с. 9]. Частка державного бюджету, що виділяється на культуру, систематично зростала протягом останніх 50 років – від 0,38 % до 0,96 %. У 2011 році державний бюджет на культуру в абсолютних величинах склав 4200 млн євро – з яких 868 млн євро пішло на фінансування культурної спадщини [47, с. 7]. Як бачимо, з боку держави спостерігається потужна державна політика з підтримки об'єктів матеріальної та нематеріальної культурної спадщини.

Все ж попри катастрофічної нехватки фінансування галузі в Україні в цілому, та спеціалістів зокрема, і їх неповної зайнятості, вагомий внесок у відродження національної культури Ємільчинщини вносять аматорські колективи, яких при закладах культури громади діє 84, і в них залучено 571 учасник, з яких 31 дитяче формування, в які залучено – 254 дитини. Учасники клубних формувань зберігають і передають від покоління до покоління історичну пам'ять народу. Проте дуже незначний відсоток населення відвідує мистецькі заходи, користується культурними благами.

За отриманими даними Всеукраїнського опитування, що проводилось у 2010 році Київським міжнародним інститутом, 79 % опитаних зазначили, що могли б частіше відвідувати культурні заходи, якщо б не брак коштів та вільного часу [34, с. 6]. Такий показник свідчить про низьку поінформованість громадян щодо безоплатних культурних послуг, які надаються закладами культури та забезпечуються культурно-мистецькими проєктами профінансованими з бюджетних коштів. 49,5 % респондентів зазначили, що не відвідали жодного мистецького заходу впродовж року [34, с.14]. Враховуючи те, що цей показник включає відвідування кінотеатрів, то можна стверджувати, що безпосередня відвідуваність мистецьких проєктів є вкрай низькою. Цікаво, що у залежності від регіону спостерігається значна зміна впливу фактору доступності культурних благ, так вдвічі більше респондентів у південній та центральній Україні зазначили, що близькість до місця роботи та проживання впливають на відвідуваність мистецьких проєктів, порівняно з опитаними у східній та західній Україні [34, с. 28]. Важливо, що наразі не має законодавчих перепон для впровадження індивідуального підходу в задоволенні культурних потреб та інтересів громадян [19]. А процес децентралізації управління сферою культури спонукає місцеву владу до фокусування на вподобаннях та особливостях громади. Базовий набір культурних благ має складатися виходячи з дослідження потреб та інтересів конкретної громади, якій він буде надаватися.

2.2. Використання системи підтримки культурних проєктів та інновації в українській культурі

Попередній досвід багатьох країн свідчить, що держави, які у кризові періоди свого розвитку проводили зважену і послідовну культурну політику, ефективно досягали значного підвищення соціальних та економічних показників, і навіть більше – рівня високорозвинених країн.

Міністерство культури України декларує, що головною метою закладів галузі є перетворення культури на потужний чинник суспільного розвитку, дієвий інструмент реалізації соціально – економічних реформ та консолідації всього суспільства. Проте реалії свідчать, що стратегічні завдання вітчизняної галузі культури з року в рік лишаються формальними і не виконуються через низку невирішених питань та різного роду факторів в житті сучасного суспільства.

Для забезпечення системи підтримки проєктів у сфері культури у процесі модернізації комунальних закладів є брак кваліфікованих кадрів, які здатні якісно змінити функціонування інституцій, та неспроможність місцевого бюджету забезпечити заробітні плати, які спонукали би висококваліфікованих фахівців працювати над оптимізацією роботи закладів культури. Шляхами вирішення цієї ситуації, можна вбачати навчання наявного кадрового складу співробітників установ та закладів культури для спонукання до залучення грантових коштів на модернізацію. Визначивши пріоритетність та першочергові завдання, можна компенсувати брак знань про стан справ та перспективи розвитку сфери культури, креативних індустрій, закласти фундамент для системного вивчення ринків, аудиторій для грантових проєктів у сфері культури.

SWOT - аналіз галузі культури Ємільчинської громади (таблиця 2.4) демонструє наявність тенденцій та можливостей щодо подальшого її розвитку та підтримки культурних проєктів.

Таблиця 2.4.

SWOT - аналіз галузі культури Ємільчинщини

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - розвинена мережа закладів культури; - наявність фіджевих проєктів та творчих колективів; - наявність різноманітних форм соціокультурних закладів; - стабільне бюджетне фінансування закладів; - значна кількість туристичних об'єктів; 	<ul style="list-style-type: none"> - Недостатній рівень матеріально - технічного забезпечення галузі; - Відсутність сформованої інфраструктури для проведення гастрольних заходів; - Недостатній рівень активності мешканців громади; - Відсутність спеціалістів і бажання у написанні грантових проєктів міжнародних грантових фондів; - Відсутність сучасних рекреаційних зон для організації та проведення заходів, майстер – класів; - Неконкурентноздатність комунальних закладів та установ сфери культури громади; - Пріоритетність економічних проєктів в громаді над культурними
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Формування іміджу громади як інвестиційно привабливого регіону завдяки створенню якісного культурного продукту; - Оптимізація,перепрофілізація мережі закладів культури з урахуванням сучасного досвіду та використанням новітніх технологій; - Моніторинг попиту та постійнеоновлення карти подій та фестивалів; - Формування єдиного інформаційного простору громади; - Формування на базі інфраструктурних об'єктів проведення фестивалів різної спрямованості; - Розвиток туризму 	<ul style="list-style-type: none"> - Залежність від бюджетного фінансування; - Кадрова політика: відсутність системи менеджерів культури та спеціалістів,які володіють практичними знаннямикультурногомаркетингу,менеджменту на державному рівні; - Заангажованість працівників культури; - Відсутність креативних ідей та творчих підходів; - Стереотипне сприйняття креативних форм соціально - економічної діяльності як не прибуткових і неконкурентноздатних

Джерело: власні дослідження.

Проєкт «Школи естетичного виховання, мистецькі школи», завдання – проведення модернізації освіти мистецьких шкіл з урахуванням сучасних тенденцій розвитку галузі;

Проєкт «Бібліотечна справа», завдання –забезпечення прав громадян на бібліотечне обслуговування,загальної доступності до інформації,

інформаційно – бібліографічна підтримка навчальної, творчо – пізнавальної, самоосвітньої, дозвілевої діяльності користувачів бібліотек;

Проект «Клубна справа», завдання – розширення сфери культурних послуг, проведення мистецьких конкурсів та фестивалів з метою підтримки талановитих дітей та молоді.

На сьогоднішній день ще не вдалося знайти прийнятну модель функціонування і розвитку системи культури з надання культурних благ в умовах ринкової економіки.

В теорії дозвілля та надання культурних послуг, вони визначаються терміном «інноваційні культурно – дозвілєві системи». Це своєрідна модель соціальної модернізації дозвілля з надання культурних послуг. В основі системи лежить принцип інноваційності та ефективності.

І надалі залишається значною потребою у видовищних та насичених емоційно типах і формах дозвілля. Заклади культури в сільській місцевості, згідно з існуючою традицією в основному займаються концертною діяльністю, презентують виставки майстрів декоративно –прикладного та вжиткового мистецтва. Загальний рівень культурної активності населення треба визнати є невисоким. Розглянувши роботу закладів культури Ємільчинської громади можна сказати, що популярним видом дозвілєвої діяльності є заняття декоративно – прикладним та вжитковим мистецтвом. Цим видом діяльності займаються більше 100 майстрів громади. Дві майстрині Ємільчинської громади удостоєні звання «Майстер народної творчості» [Ганна Антоненко, с. Сергіївка та Зінаїда Саган смт Ємільчине]. Цікавим реалізованим проектом є виставки майстрів всіх сільських громад з нагоди Дня Незалежності України та Дня селища Ємільчине. Вагомим доробком у цій справі є відтворення процесу ткацтва - поліські килими. Майстрині району брали участь у творчому звіті Житомирської області в м. Києві, виставках майстрів народної творчості, з показом майстер – класу з виготовлення поліських килимів в рамках інвестиційного форуму в м. Києві, та Всеукраїнських фестивалів народної творчості «Майстерний червень» в м.

Житомирі, «Рушники мого краю» м. Андрушівка. Щорічно майстри декоративно – вжиткового мистецтва Ємільчинщини беруть участь у Міжнародному фестивалі «Льону» у с. Стремигород Коростенського району, з показом майстер – класу по відтворенню старовинної переробки льону та виготовлення Поліських килимів.

Щоб показати ткацтво одним із найдавніших елементів національної культури українців, який має багатовічну історію і глибокі традиції, відділом культури виготовлено буклет «Традиційне ткацтво в рідному краї», про народні художні промисли та народних майстрів і умільців Ємільчинського району [додаток А]. З метою розвитку привабливості Ємільчинського краю, його мальовничих краєвидів з пам'ятками археології, стародавніми поселеннями, городищами, древніми стоянками, що розташовані на території району, розроблено і видано туристичний путівник «Ємільчинщина – її сьогодення та перспективи», та схема туристичних маршрутів [додаток Б]. Необхідно і надалі продовжувати роботу з рекламно-інформаційного супроводу туристичного потенціалу району шляхом видання інформаційно-рекламних матеріалів за видами та напрямками туризму, вивчати та розробляти паспорт туристичного потенціалу району, створювати його електронну базу, активізувати всі форми просування місцевого туристичного продукту, проводити рекламні кампанії.

Аналізуючи роботу закладів культури і бібліотек за 2016 -2019 роки, слід відмітити, що працівниками культури Ємільчинського району проводились значні підготовки мистецьких програм, в рамках участі в Міжнародних, Всеукраїнських, обласних, регіональних та районних заходах. В рамках Міжнародної співпраці культурних проєктів, було налагоджено зв'язки з республікою Польща, містом - побратимом Любартов. Для культурного розвитку малого містечка Ємільчине, це було великим стимулом, брати участь у міжнародних фестивалях, підтримувати різні ініціативи, котрі виникали нішево [додаток В]. Наразі ситуація погіршала. За відсутності належного фінансування та відтоку кваліфікованих спеціалістів,

останні три роки на 90% стало менше ініціатив, організацій в районі, які б займалися культурними Міжнародними проектами.

Вагомим інноваційним доробком організації культурних проєктів Ємільчинщини, є проведення обласних фестивалів:

- дитячого фестивалю народної творчості «Лелеченьки», який започатковано 1 червня 2017 року, та участь у якому взяло більше 300 дітей та молоді віковою категорією від 7 до 17 років, з областей що потерпіли внаслідок аварії на Чорнобильській АС. У рамках даного Фестивалю проводились:

- конкурс дитячої музично-пісенної творчості;
- майстер-клас для керівників художніх колективів [проводила Герой України, народна артистка України Ніна Матвієнко];

- виставка дитячих робіт декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва;

- рухомий етнофестиваль народної творчості «Витоки Уборти медові», що проходив на берегах річки Уборти, населених пунктів Ємільчинського району та в подальшому з переходом в Олевський район та республіку Білорусь;

- X-й обласний фестиваль народної творчості «Поліське перевесло» та конкурс автентичної пісні на приз Ніни Матвієнко;

Висновки до розділу 2

Аналіз роботи інноваційно – культурної дозвілєвої діяльності закладів культури Ємільчинської громади в умовах децентралізації показав, що основним акцентом є робота з дітьми та юнацтвом від 7 до 18 років, та населенням, яке має віковий статус 50+. Із поля зору випало молоде покоління від 18 до 40 років. Чому молоді не цікаво йти до закладів культури? Над цим питанням напевно багато хто задумувався. Адже заклади культури не готові надати населенню якісний культурний продукт. Стикаючись з доволі сумними реаліями життя, підлітки та молодь стають цинічними та байдужими до навколишнього світу. Крім того, на

адекватне сприйняття соціальної реальності має комп'ютерна віртуальна реальність. Аналізуючи зазначене, робимо висновки, що:

1) модернізація закладів культури та підтримка проєктів, залежить від якості управлінських навичок безпосередніх очільників цих інституцій та стратегії дій органів місцевого самоврядування/ виконавчої влади;

2) розміри фінансування не можуть вирішити проблему низького попиту на товари та послуги, які пропонуються культурними інституціями;

3) змістовна модернізація установ є важливішою за інфраструктурні рішення;

4) навчання наявного кадрового складу співробітників культурних закладів є єдиним інструментом в умовах низьких заробітних плат;

5) комунікація та співробітництво мають бути налагоджені між усіма зацікавленими сторонами в розвитку сфери культури на місцевому рівні.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СФЕРИ КУЛЬТУРИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Аналіз нормативних визначень базових понять у сфері культура (культурна спадщина, культурна діяльність, культурні блага) виявив, що загалом в українському законодавстві основна термінологія присутня та визначена доволі широко. Українське законодавство майже не оперує такими поняттями як культурний продукт та культурні послуги. Замість першого вживається категорія культурні блага, при цьому паралельно використовується термін вітчизняний (національний культурний продукт), культурні послуги взагалі законодавчо не визначені, хоча це поняття зустрічається в нормативно – правових актах.

За сприяння Міністерства культури України, підтримки Посольства Швеції в Україні було проведено аналітичний звіт за підсумками комплексного дослідження «Стан та перспективи розвитку соціокультурної інфраструктури в об'єднаних територіальних громадах». У ході дослідження були зібрані унікальні дані та вироблені пропозиції щодо подальшого розвитку соціокультурної інфраструктури та культурних послуг в умовах державної реалізації політики реформ.

У дослідженні відзначено, що приєднавшись до багатьох дотичних до сфери культури, міжнародно – правових актів, Україна взяла на себе широкі зобов'язання щодо забезпечення реалізації культурних прав громадян, різних форм культурного самовираження та охорони культурної спадщини. Це накладає на Українську державу низку обов'язків щодо розробки та реалізації заходів державної політики, спрямованих на виконання взятих зобов'язань. Культурні права громадян розкриваються у ст. 6 Закону України «Про культуру», проте серед них відсутнє право громадян на якісні і доступні культурні послуги. Вивчення засад та пріоритетів державної політики у сфері культури, які визначені у рамковому законі

показало, що вони не відповідають повною мірою реаліям вітчизняного культурного розвитку та світовим культурним трендам.

По – перше, сприяння створенню «єдиного культурного простору», як одна із засад державної політики дещо суперечить цілям і «духу» Конвенції ЮНЕСКО про охорону та заохочення форм культурного самовираження «розмаїття». Якщо Конвенція повсюдно акцентує на цінності культурногорізноманіття, та його збереження та примноження, то наведене положення говорить про протилежне – прагнення до певної уніфікації та одноманітності.

По – друге, «створення умов для розвитку культури народів та національних меншин України», є однією із засад державної політики, ніж її пріоритетом, як це визначено в законі.

По – третє, пріоритет, щодо «збереження, відтворення, охорони історичного середовища» є розмитим у силу того, що саме поняття «історичне середовище» у законодавстві не визначене. Оскільки йдеться про культурну спадщину.

По – четверте, доданий у 2018 році пріоритет «охорони, заохочення та підтримки культурного розмаїття», жодним чином не відобразився на інших частинах Закону України «Про культуру».

По – п'яте, одним із пріоритетів державної політики у сфері культури є розширення культурної інфраструктури села. Проте сьогодні для сільських територій України, питання про її розширення взагалі не стоїть. Натомість головний виклик у рамках децентралізації – як зберегти, оптимізувати та модернізувати існуючу інфраструктуру, аби вона могла мінімально задовольнити культурні потреби населення та мати потенціал для подальшого розвитку.

По – шосте, у засадах та пріоритетах державної політики зовсім не відображені фінансово – економічні аспекти функціонування культурної сфери, які є ключовими. Галузі хронічно бракує коштів, заклади культури здебільшого нерентабельні і виживають за рахунок бюджетних дотацій.

Проте серед пріоритетів політики немає ані слова про забезпечення економічної самодостатності культурної сфери, ані про розвиток креативних індустрій, ані про інвестиційно – інноваційну діяльність.

Таким чином, закріплені у законодавстві засади державної політики у сфері культури відстають від життя і потребують певного коригування, а пріоритети державної політики – принципового перегляду з урахуванням суспільно – політичних змін в Україні та глобальних тенденцій культурного розвитку.

За висновками дослідження, одним з найбільш дискусійних є законодавчі положення щодо функціонування базової мережі закладів культури, яка становить «кістяк» інфраструктури надання культурних послуг населенню. Головний висновок з аналізу – ця модель архаїчна, та в перспективі має бути замінена. Однак це потрібно зробити поступово, аби система закладів культури не зазнала краху.

По – пенше, ця модель прив'язана до державних соціальних нормативів, у сфері обслуговування закладами культури, серед яких – нормативи забезпечення населення закладами культури. Ці нормативи безнадійно застаріли, навіть оновлені в 2019 році нормативи щодо бібліотек все ще є недостатньо виправданими. Дослідження зробило висновок, що існуючі нормативи не відповідають потребам і можливостям громад, не враховують реалій трансформації адміністративно – територіального устрою в рамках децентралізації.

По – друге, модель фактично «цементує» та відтворює малоефективну місцеву соціокультурну інфраструктуру. За законом, громади не мають права виключити заклади культури із базової мережі, лише за погодженням із Мінкультури. Якщо вони не отримають згоди міністерства, тоді змушені утримувати заклади формально, які при цьому можуть і не функціонувати. І саме так часто буває на практиці.

По – третє сам підхід встановлення нормативів щодо мінімальної кількості закладів культури є неефективним, адже наявність закладів зовсім

не означає, що вони спроможні надавати якісні послуги, і що цими послугами користуються жителі громад. Самі показники якості послуг закладів культури ніколи в Україні не були розроблені і затверджені. В дослідженні обґрунтовано, що важливим розвитком закладів культури має стати формування нової концепції їхніх функцій. Мається на меті відмова від вузького профілю та перехід до багатофункціональності й «хабової» моделі діяльності. За такої моделі заклади культури, по – перше, мають поєднувати різні послуги, і не лише культурні; по –друге, бути простором для комунікації, дозвілля, громадсько – політичного життя та гуманітарного розвитку жителів громад. У контексті бюджетного фінансування закладів культури, в дослідженні відзначається, що у рамках децентралізації для галузей охорони здоров'я та освіти, були передбачені компенсуючі механізми – медична та освітня субвенції, а також додаткова дотація. Натомість у сфері культури такі механізми наразі відсутні, і утримання закладів повністю лягає на місцевий бюджет. Це є одним із тих чинників, через які громадам на заклади культури нині хронічно не вистачає коштів. Крім того важливою проблемою в Україні є відсутність будь якого стимулюючого законодавства щодо меценатської діяльності. Тому наразі приватний сектор не зацікавлений інвестувати в культуру, коли це не приносить прибутку.

З метою визначення потенціалу культурного сектору для національної економіки слід визначити структуру даного виду економічної діяльності. Сектор креативних індустрій включає легку промисловість. У 2016 році порівняно з 2015 роком експорт продукції легкої промисловості збільшився на 7,1 відсотка і становив 963,2 млн. доларів США, або 2,6 відсотка загального обсягу експорту товарів;

Результати визначення індикаторів впливу культури на економічний розвиток України показують [2], що, незважаючи на високий рівень вітчизняного виробництва, продемонстрований значним внеском культурного сектору у ВВП (4,04 % від загального рівня ВВП) та високим

відсотковим рівнем працевлаштування в культурних закладах(3,17 % від загальної кількості працевлаштованого населення), необхідна подальша підтримка для підвищення вітчизняного споживання культурних товарів та послуг(0,88 % від загальних витрат на споживання) та збільшення потенціалу культурних індустрій на вітчизняному ринку шляхом підвищення частки користувачів (в т.ч. інтернет) відносно загальної кількості населення (49,26 %).

Незважаючи на належне культурного управління, поширення культурної інфраструктури в Україні перешкоджають доступу до культурного життя, формує негативне ставлення до результатів культурного виробництва, поширення та користування. Хоча державні установи пропонують різноманітний вибір культурних програм існує потреба сформувати сприяння та додаткову підтримку розвитку культурному потенціалу, шляхом розширення спектру надання культурних послуг, культурного менеджменту, особливо в пам'ятко охоронній роботі. Потрібний комплексний, системний підхід, наполегливі скоординовані дії не тільки різних державних і регіональних органів державної влади, а також і організацій сфери освіти, культури, бізнесу. Питання розвитку сучасного культурного суспільства, формування і реалізації культурної політики перебувають у центрі постійної уваги багатьох держав, які здійснювали і здійснюють модернізацію в розвитку галузі культура.

Висновки до розділу 3

У державному управлінні розуміння та застосування поняття «культура» має свої особливості, свій специфічний ракурс розгляду. Культура як об'єкт управління є надто складною, особливою й специфічною сферою суспільного життя. Існують такі різноманітні її сторони, властивості й форми, які не допускають будь-яке регламентування і не можуть виступати об'єктом управління, як, наприклад, сам творчий процес створення культурно-мистецьких цінностей, який передбачає особисту свободу митця і відбувається за своїми особливими внутрішніми законами розвитку. Процес

сприйняття культурних цінностей передбачає також вільний вибір споживачами саме тих форм і видів культури і мистецтва, які їм найбільш співзвучні й відповідають їхнім культурним потребам.

Отже, культура – це така сфера суспільства, у якій мають домінувати процеси саморегулювання. Сфера культури передбачає застосування специфічних управлінських підходів, особливість яких полягає в урахуванні можливостей розвитку об'єктів згідно з їх власними законами. І будь-яке зовнішнє втручання, скажімо, як управління буде продуктивним доти, поки воно не перешкоджатиме самореалізації внутрішніх законів культурного життя. Світовий досвід доводить, що для вдосконалення оцінювання взаємозв'язку між культурою та економікою треба використовувати новітні статистичні методи, що дозволять оцінити внесок українського культурного сектору у ВВП.

ВИСНОВКИ

Збоку держави здійснюється регуляція культурних процесів, заснована на розробці й прийнятті законів та державних програм, запровадженні фінансових механізмів підтримки культурного розвитку, створенні спеціалізованих виконавчих органів (міністерств, держкомітетів, органів державного управління на регіональному і місцевому рівні) і державних організацій та установ культури. Держава відіграє провідну роль в охороні культурно-історичної спадщини, підтримці ініціатив діячів культури, поширенні культурних цінностей у суспільстві, розвитку міжнародних культурних зв'язків. Пріоритетом держави є регулювання ринкових відносин у сфері культури, соціально-економічна підтримка культурної діяльності.

Так, зокрема, творчий процес потребує відповідних матеріальних, фінансових, кадрових ресурсів, як, наприклад, функціонування певних закладів, установ культури, наявність необхідного інструментарію, обслуговуючого чи виробничого потенціалу, які, у свою чергу, створюють можливості для розвитку різноманітних форм, видів культурної діяльності. Саме цей аспект культурного життя потребує певного регулювання, спрямування, підтримки і виступає об'єктом державного управління, яке здійснюється державою через систему її органів. У культурі велику роль відіграє правильне співвідношення принципів регулювання і саморегулювання.

Для досягнення цілей по задоволенню культурними благами громадян потрібно здійснювати заходи на місцевому рівні, по підвищенню ролі культури та духовності в суспільному житті, на основі поступової реалізації положень, які визначені Законом України «Про культуру», в концептуальних напрямках діяльності органів місцевого самоврядування. Основними завданнями в цьому напрямку повинні бути:

- модернізація закладів культури та підвищення їх ролі в соціально-культурному житті;

- надання якісних культурних послуг для всіх верств населення, особливо для дітей та юнацтва;
- збереження культурних звичаїв та традицій населення відповідних регіонів, відродження української та інших національних культур;
- створення умов для підвищення якості та різноманітності бібліотечно – інформаційних послуг для населення, забезпечення вільного доступу громадян до Інтернет – ресурсів;
- оновлення та забезпечення працівниками бібліотек якісно нового змісту роботи з популяризації книги, чим сприяючи освіті та інформаційної грамотності населення;
- удосконалення системи підвищення кваліфікації кадрів;
- впровадження інноваційних підходів у всіх напрямках діяльності, зокрема в музейній роботі, спеціалізованій мистецькій освіті, розширення надання бібліотечних послуг;
- урізноманітнення та розширення форм і видів освітніх послуг;
- створення умов для розвитку аматорської народної творчості, популяризація на місцях кращих мистецьких надбань, проведення різноманітних культурних мистецьких проєктів, фестивалів, оглядів народної творчості, конкурсів, розвиток народної творчості та популяризація національних звичаїв і обрядів;
- зберегти, підтримати, передати нащадкам наші прадавні традиції українського фольклору, ремесел, національного мистецтва, і окрім естетичного задоволення можна наочно показати туристичну привабливість українського села, потенційні можливості для розвитку зеленого туризму

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Удосконалення організації та діяльності системи органів виконавчої влади з урахуванням європейських принципів і стандартів / В. Б. Авер'янов, А. А. Пухтецька // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2010. – № 4. – С. 110–117.
2. Відомості Верховної Ради України. 3. Дзюба І. Між культурою і політикою / І. Дзюба. – К.: Сфера, 1998. – 372 с. 15
3. Карлова В. В. Державна політика у сфері культури: сутність та особливості реалізації в сучасних умовах: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. держ. упр.: 25.00.01 / В. В. Карлова. – К., 2003. – 20 с. 5.
4. Малімон В. І. Культурна політика держави як чинник реформування успільства: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. держ. упр.: 25.00.02. / В. І. Малімон. – ІваноФранківськ, 2011. – 20 с.
5. Ігнатченко І. Г. Особливості реалізації державної політики України у сфері культури: сучасний стан та світові стандарти [Електронний ресурс] / І. Г. Ігнатченко // Теорія і практика правознавства : електрон. наук. фах. вид. Нац. ун-ту "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х., 2013. – Вип. 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_1_16
6. І. Дубок «Державно – приватне партнерство як механізм формування та реалізації культурної політики в Україні» [21] УДК 381.85(477)
6. Звіт експертів Ради Європи «Огляд культурної політики України» 19.06.2017р.
7. Белашова Н. В «Законодавче забезпечення культурної політики в Україні на сучасному етапі
8. Основи законодавства України про культуру: Закон України від 14.02.1992 р. № 2117-ХІІ // Офіційний веб-портал Верховної Ради України
9. Ігнатченко І. Г. Особливості реалізації державної політики України у сфері культури: сучасний стан та світові стандарти / І. Г. Ігнатченко. // Теорія і практика правознавства. - 2013. - Вип. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-12>

9. Положення про Державний реєстр національного культурного надбання: Затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.1992 р. № 466 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/466-92-%D0%BF>

10. Мищак І. М. Нормативно-правове забезпечення формування Державного реєстру національного культурного надбання та шляхи його вдосконалення в Україні / І. М. Мищак // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 4. – С. 19–24.

11. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 р. № 3759-XII // Офіційний веб портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3759-12>

12. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24.12.1993 № 3814-XII у редакції від 19.04.2014 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/rada/show/3814-12>

13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення протидії незаконному обігу архівних документів: Закон України від 22.12.2006 р. № 534-V у редакції від 19.11.2012 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/534-16>

14. Про кінематографію: Закон України від 13.01.1998 р. № 9/98-ВР у редакції від 14.12.2012 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/9/98-вр>

15. Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з набранням чинності Законом України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T190164.html

16. Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997 р. № 318/97-ВР // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2004_02_03/Z970318.html

17. Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні: Закон України від 06.03.2003 р. № 601-IV у редакції від 01.06.2012 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/601-15>.

18. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України 27.01.1995 р. № 32/95-ВР // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/32/95>

19. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29.06.1995 р. № 249/95-ВР від 29.06.1995 року – [Електронний ресурс] Режим доступу: https://zakononline.com.ua/documents/show/176685__587128.

20. Р ІІ Притуп О. Ф., НАДУ Державна політика щодо культурного розвитку регіонів: аналіз дисертаційних досліджень.

21. Балл Г. Феномен вибору в контексті соціальної поведінки / Г. Балл // Соціальна психологія. – 2005. – № 1. – С. 3 – 13.

22. Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку: наук. доп. / Авт. кол. Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін та ін.; за заг. ред. дра наук з держ. упр., проф. Ю.В. Ковбасюка, драполіт. наук, проф. К. О. Ващенко, дра соц. наук, проф. Ю.П. Сурміна (кер. проекту). — К.: НАДУ. — 2012. — 72 с.

23. Скиба М. Креативні індустрії в Україні: вистояти, просвітити(ся). – 2016. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/158758>

24. Валевський О. Актуальні проблеми правового забезпечення державної культурної політики: аналітична записка / О. Валевський; НІСД. – 2017. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/-content/articles/files/kultur_polityka-845b5.pdf

25. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015 [3] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5/2015>.

26. Богдан О. В. Деякі аспекти культурних практик і культурної інфраструктури України: результати всеукраїнського опитування (за даними Київського міжнародного інституту соціології). Одеса: ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення», 2010. 75 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1d1WQkvZ69QuLg9vxMjgKV6k2pXbNNsFX/view> (дата звернення: 03.03.2020).

27. Керн Ф. Огляд культурної політики України: звіт експертів Ради Європи. *Міністерство культури України*: веб-сайт. URL: http://195.78.68.75/mcu/control/publish/article?art_id=245250759

28. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. – К. : НАДУ, 2016. – 792 с.

29. Індикатори впливу культури на розвиток Юнеско. Короткий аналітичний огляд щодо України. – 2017. – 47 с. – Режим доступу: https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abr-ly_C&C_photo_UA.pdf

30. Давимука С. А., Федулова Л. І. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови : монографія / С. А. Давимука, Л. І. Федулова ; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України”. – Львів, 2017. – 528 с.

31. Державна політика в соціогуманітарній сфері : підручник [авт. кол. : В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, П. К. Ситник та ін.] ; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. – К. : НАДУ, 2010. – 284 с.

32. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація : монографія / відп. ред. Н. Р. Нижник ; кол. авт. : В. Б. Авер'янов, І. А. Грицяк, С. Д. Дубенко та ін. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 448 с.

33. Державне управління : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко ; за ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання-Прес, 2003. – 343 с.

34. Про схвалення Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами Розпорядження КМУ від 23 січня 2019 року №27-р

35. Карлова В. В. Особливості реформування державного управління у сфері культури на регіональному і місцевому рівні / В. В. Карлова // Суспільство. Держава. Управління. Право. – 2011. – № 1. – С. 33–45.

36. Карлова В. Синергетична парадигма в державному регулюванні духовного розвитку суспільства / В. Карлова // Вісн. НАДУ. – 2011. – № 2. – С. 236–243.

37. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. / Н. Р. Нижник, О. А. Машков. – К. : Вид-во УАДУ, 1998. – 160 с.

38. Довгострокова стратегія розвитку української культури - стратегія реформ, Розпорядження КМУ від 1 лютого 2016 року №116-р

39. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / [авт. кол. : В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, Е. М. Лібанова та ін.] ; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського : у 2 ч. – К. : НАДУ, 2010. – Ч. 2. – 244 с.

40. Закон України «Про культуру» Закон від 14.12.2010 № 2778-VI (Редакція станом на 16.07.2020)

41. Конституція України Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/>